

свого справжнього покликання. Служіння народу – це святий обов'язок кожного свідомого громадянина, а відмова від цього обов'язку, на думку В. Леонтовича, прирівнюється до суїциду.

Література

1. Леонтович В. Зібрання творів : у 4 т. / В. Леонтович. – К. : Сфера, 2004. – Т. 2. : Самовбивець. – 356 с.
2. Нестелєєв М. На межі : Суїцидальний дискурс українського модернізму : [монографія] / Нестелєєв М. – К. : Академвидав, 2013. – 256 с.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором педагогічних наук, професором кафедри
української мови та методики викладання фахових дисциплін
Бердянського державного педагогічного університету
Загородною В.Ф.*

Стаття надійшла до редакції 5 грудня 2014 року

УДК 821. 161. 2-3 Біч

Наталія Римар
(м. Біла Церква, Україна)

ХУДОЖНЯ ПРОЗА НІНИ БІЧУЇ 60-х років ХХ століття У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ

У статті на основі літературознавчих праць здійснено теоретичний огляд художньої творчості Ніни Бічуї. Зокрема окреслено художню прозу авторки як неповторне цікаве явище в контексті доби. Виокремлено домінанти літературного ідіостилу письменниці. Представлено основні нарративні стратегії викладової манери Ніни Бічуї, на які вказують літературознавці. Установлено, що епічна творчість письменниці репрезентує такі особливості нарративної організації текстів, як наявність інтелектуального, гуманістичного, психологічного ракурсів, гранульованість та рельєфність письма, інтертекстуальні прийоми, увага до опису.

З'ясовано, що в художній прозі наявні нелінійний час, деталізація, смислоцільність викладу, автокоментування й урбаністичні рецепції. Літературне мислення Н. Бічуї свідчить про новаторство її творчості у контексті 60-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *нарратив, художня проза, Ніна Бічуя, ідіостиль, літературознавство.*

В статье на основе литературоведческих работ осуществлен теоретический обзор художественного творчества Нины Бичуи. В частности обозначена художественная проза автора как неповторимое интересное явление в контексте эпохи. Выделены доминанты литературного идиостиля писательницы. Представлены основные нарративные стратегии манеры рассказывания Нины Бичуи, на которые указывают литературоведы. Установлено, что эпическое творчество писательницы представляет следующие особенности нарративной организации текстов: наличие интеллектуального, гуманистического, психологического ракурсов, гранульованість и рельефність письма, интертекстуальний прийом, внимание к описанию. Выяснено, что в художественной прозе присутствуют нелинейное время, детализация, смыслоплотность изложения, автокомментирование и урбаністическіе рецепції. Литературное мышление Н. Бичуи свидетельствует о новаторстве ее творчества в контексте 60-х гг. ХХ в.

Ключевые слова: *нарратив, художественная проза, Нина Бичуя, идиостиль, литературоведение.*

The theoretical analysis of Nina Bichuia's artistic prose is done on the basis of literary works. The fictional prose of the author was identified as a unique interesting phenomenon in the terms of epoch. It has been highlighted the dominants of the writer's literary art individual style. The main narrative storytelling strategies of Nina Bichuia's manners have been represented, grounding on literary critics identifications. It has been founded out that the epic writer's works present such following features of narrative texts organization: the presence of intellectual, humanistic, psychological perspectives, relief style of writing, intertextual techniques, and attention to a description. It has been found out that a nonlinear time, a detalization, a density of content exposition, autocomments and urban receptions are present in the fictional prose. The literary thinking of Nina Bichuia proves her stories' innovativeness in the context of the 60-s of the XX century.

Key words: *narrative, fictional prose, Nina Bichuia, individual style, literature studies.*

Художнє слово завжди виступає індикатором тієї епохи, у якій воно твориться, увібравши всю атмосферу суспільного життя, його позитивного чи негативного колориту. Соціально-політичні обставини другої половини ХХ ст. ознаменовані догмами соціалізму, одноманітністю, духовно-моральним занепадом. Попри природні і суспільні катаклізми митці все ж вдалися до пошуку тих духовних першоджерел, які б дозволили зрозуміти природу людської сутності. У літературі зосереджуються гуманістичність й антропоцентризм, які стали рушіями мистецького відродження 60-х рр. ХХ ст. Тенденційний розвиток прози шістдесятництва охопив широкий пласт народного життя, почав формувати національний характер через перспективи народного поступу, сприяв тематичному, жанровому, стильовому оновленню. Цей час ознаменований переглядом наративної організації літературного твору, новаторством розповідних (оповідних) форм, пошуками нетрадиційних шляхів викладової манери.

Прозова українська спадщина 60-х рр. ХХ ст. демонструє не лише односторонність соцреалістичного письма, шаблонність «затертих» робітничих тем, чітко декларованих наративних стратегій, а й указує на якісно новий художній вимір епіки з її глибоким психологізмом, філософічністю, гуманізмом, експериментаторством над словом. Якраз ці риси компілює художня проза Н. Бічуї, письменниці, що належить до молодшої когорти шістдесятництва і є ним за суттю. У тогочасній літературі, сенсифікованій партійними догмами і статичною оповідною тактикою, з'явився напроцуд новаторський тип художнього письма Н. Бічуї, якому притаманний глибокий психологізм, інтелектуальна напруга, елегантність та естетичність, стрімкість польоту авторської уяви (за В. Габором). Творчість Н. Бічуї належить до перехідної епохи, що репрезентує національні традиції й новаторські європейські художні тенденції, поєднання різних стилів.

У контексті літературознавчих, тим паче наратологічних студій, за творчістю Н. Бічуї зроблено надзвичайно мало. Її творчий доробок абсолютно не поцінований на належному рівні сучасним поколінням, хоча про оригінальне художнє слово письменниці писали свого часу працівники журналу «Жовтень» (1987), де були опубліковані перші літературні спроби молодой авторки. Спорадично творчість Н. Бічуї у руслі нових мистецьких віянь другої половини ХХ ст. окреслили Р. Іваничук, В. Шевчук, Ю. Ярмиш, Г. Гордасевич і В. Яворівський дискутували про твори Н. Бічуї на сторінках журналу «Дніпро» (1980 р.)

У роки звільнення української літератури від радянського тиску на прозу Н. Бічуї під іншим кутом зору поглянули В. Ґабор, представивши ескіз до портрета письменниці; І. Дзюба, вказавши на її урбаністичну палітру; М. Якубовська, репрезентувавши літературний портрет Н. Бічуї як джерело невичерпної доброти; М. Богданова у дослідженні жанрово-стильових особливостей української історичної малої прози ХХ століття, Н. Сидоренко, описавши модернізацію шкільної повісті авторки, А. Гурбанська при вивченні жанрового поліцентризму української повісті 60–80 рр. ХХ ст., а також Л. Овдійчук, Т. Качак, Н. Марченко, Н. Дев'ятко. У підручниках аналіз прози Н. Бічуї подали А. Ткаченко, Р. Харчук. Тексти львівської письменниці вміщені до книги «Незнайома: Антологія української жіночої прози та есеїстики другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.» (упорядник – В. Ґабор). Крім того, огляд художньої прози Н. Бічуї представили М. Ільницький, Р. Кудлик, В. Наливана, В. Панченко, Л. Седик, Г. Шиян та ін.

Н. Бічюю свого часу ознаменували як талановиту дитячу письменницю, «королеву української прози» (В. Шевчук), «одну з найцікавіших постатей у сучасній українській прозі» (І. Дзюба), «предтечу урбаністичної прози» (В. Єшкілев). Зважаючи на нетипажність літературного ідіостилу авторки, її новаторське представлення художнього простору і викладової манери, важливим постає розгляд прозової спадщини Н. Бічуї крізь призму наратологічного аспекту.

Мета статті – на основі наявних літературознавчих досліджень про творчість Н. Бічуї здійснити теоретичний огляд прозової спадщини авторки. Для реалізації мети передбачено виконання таких завдань: 1) окреслити творчість Н. Бічуї як неповторне цікаве явище у контексті доби; 2) виокремити художні доміанти прозового ідіостилю авторки; 3) представити основні нарративні стратегії викладавочої манери Н. Бічуї, на які вказують літературознавці.

Унікальність письменництва Н. Бічуї виявляється в тому, що у період повернення українознавства до рустикальності, соціалістичних засад, коли село було взірцем етики, письменниця стояла біля витоків української урбаністичної прози. За спостереженнями літературознавців, «вона писала виключно медитативну, історично стилізовану і міську прозу, чим виокремлювалася на тлі соцреалістичної української літератури» [15, с. 46].

Мистецький діапазон авторки представлений переважно жанрами малої форми (оповідання, повісті, новели, притчі, візії), що дозволяє письменниці експериментувати над словом, здійснювати різноманітні текстові модифікації, екстраполовати авторську настанову нарративного моделювання творів. Сьогодні авторка відома урбаністичними, історичними та психологічними новелами, а також творами для дітей. У її доробку вміщені сюжетні і безсюжетні новели, тексти-візії, тексти-описи, тексти-враження, тексти-спогади тощо.

Художні твори Н. Бічуї писала і публікувала у той період (60-ті рр. ХХ ст.), коли вітчизняній прозі було потрібне жанрово-стильове, тематичне, композиційне оновлення, оснащення модерними засобами і новими нарративними прийомами. Проза авторки постає як поліпроблематичний художній конгломерат, якому властиві постійні тематично-ідейні пошуки, заперечення шаблонності, схильність до умовності, асоціацій, змістові і формальні модифікації, переорієнтація на нові розповідні (оповідні) можливості. Про це зазначає і В. Дончик, зауваживши, що Н. Бічуя та інші традиціоналістами ніколи не були [7, с. 256].

В. Габор диференціює такі доміанти ідіостилю Н. Бічуї: висока культура думки, витонченість почуттів, прекрасна

вивершеність мови, достовірність та переконливість художнього полотна прози [5, с. 136]. Крім того, відзначаємо у мовотворчості письменниці точність художнього слова, образу, деталі, органічне співіснування справжньої художності, наукових аргументів, публіцистичних вставок. Стиль Н. Бічуї багатий та оригінальний. У її новелах наявні поетичні відступи, алюзії, що змушують згадувати думи, пісні, плачі, вкраплення архаїчної лексики, етнографічних деталей, літописних фактів. Інколи стиль відображає часову перспективу оповіді [9].

Письмо Н. Бічуї водночас ліричне, психологічне і філософське. У текстах засвідчено зіткнення змістових, тематичних та образних контрастів. «Її новелістичне слово дихає й прискорено б'ється, його можна відчувати на доторк, воно звучить і має барву і запах» [5, с. 136]. Новаторство творчості Н. Бічуї підкреслює і Ю. Ярмиш: «Чи не вперше в українській літературі для дітей зазвучали теми, котрі були раніше виключно монополією літератури для дорослих» [16, с. 135]. Як зауважує Н. Сидоренко, «самобутній талант Н. Бічуї та її шістдесятницькі інтенції не узгоджувалися із соцреалістичними канонами «шкільної» повісті..., тому вона намагалася вийти поза межі «єдиного методу», наповнюючи свої твори новим змістом і вдаючись до художніх експериментів [13, с. 56].

Вічні побутові проблеми сім'ї, діалог старшого і молодшого поколінь, змалювання історичних та легендарних осіб прозаїк подає у відчутно новаторському ракурсі, застосовуючи власне авторські інтенції наративного дискурсу, композиційних прийомів, розгортання сюжетності. Щодо способів введення розповіді (оповіді), то авторка це робить жваво, з гострою напругою. Минуле Н. Бічуї сприймає через художнє осмислення і бачення сучасної людини – персонажів, які реставрують те, що відбулося, а також через контрастність позитивного і негативного світів.

Еталоном письма Н. Бічуї окреслюється реалістичне зображення. Те, що авторка декларує, вступає у конфлікт із тим, як вона це робить. Справжньою темою письма стають

пошуки ідеального опису [4, с. 237]. Про деякі формальні підходи на початках творчості Н. Бічуї говорить І. Дзюба, називаючи їх: «уведення кількох ракурсів бачення, кількох незгідливих взаємоінтерпретацій персонажів: в одному з оповідань, наприклад, події поперемінно бачаться очима трьох хлопчаків-оповідачів); і деякі постійні якості (як-от тонке відчуття дитячої психології, поетичне «співпереживання» дитини)» [6, с. 562].

Із приводу власної творчої майстерні Н. Бічуя зауважує, що головне завдання – «описуючи, змалювати» [2, с. 67]. Письменниця також зізнається, що «хотіла викликати з небуття те, чого читачі, може, і не знали», «найголовніше самовираження для мене – через слово, а не через персонажів» [10]. На думку авторки, «рядок мусить бути точний і хороший, до нього щільно повинен стати наступний, і так слово за словом до самого останнього в розповіді» [12].

І. Дзюба переконаний, що Н. Бічуї властива поетика неточності, приблизного зображення, неостаточності кількох послідовних точок зору, коли висновки немовби залишаються в «резерві» [6, с. 566]. Прозаїк, розкриваючи специфіку свого писання, уводить постать актора, який гратиме героя твору: «шукаю актора на роль головного героя». Першорядною для неї є життєва, а тому й літературна правда. Адже творчим кредо письменниці можуть бути її слова, наведені в новелі «Дрогобицький звіддар»: «Оповідайте, дбаючи про істину, та хай кожен говорить тільки те, що бачив» [1, с. 45].

До кожної описаної події Н. Бічуя підходить ніби «із-за сторони», тобто повільно, неконкретно. Дослідники виокремлюють основні моменти у логіці укладання повістей письменницею, наголошуючи, що «імітація часто властивого людині неусвідомленого уникання розмови (навіть із самим собою) про головне, де треба робити вибір чи висновок, тривожного блукання навколо головного, подекуди підміни його дрібницями – не тільки створює враження природності психічного процесу, а й дає можливість усебічно підготувати аналіз отого головного, подати його в оточенні всієї стихії життя» [6, с. 564]. Як стверджує Н. Марченко, Н. Бічуя нікуди

не кличе й не веде читачів і ніколи не судить своїх героїв, аби розвісити на них потрібні «ярлички» [11].

На рівні прозових текстів Н. Бічуї виявлено активізацію наративних форм, зокрема письменниця по-новаторському підійшла до способу введення розповіді (оповіді), запропонувавши читачам можливість спостерігати за процесом написання своїх текстів. Це досягнуто завдяки репрезентації епічних творів як відкритих конструкцій. Застосування несподіваних прийомів – не мимовільний, спонтанний процес, а творча мета авторки спрямована на привернення уваги читачів. Завдяки цьому відбувається психологічне осягнення зображених письменницею людських стосунків і вчинків. Н. Бічуя застосовує такі новаторські принципи своєї викладової манери, як вкраплення внутрішніх монологів, міркування вголос, портретотворення, опис вчинків, репрезентація художнього світу очима то одного, то іншого персонажа у переплетенні з авторською позицією [8].

Часто при розповіданні у фікційному світі письменниця моделює зіставлення, наводить аналогії, фіксує враження, «ходить» асоціативними колами. Крім того, важливим наративним аспектом її творчості є відступи («одміни»), у яких вона наводить описові картини, що зринають у пам'яті, нерідко сюрреалістичного характеру. Властиві для епіки Н. Бічуї притчевість, камерні плани, ігрове моделювання. На переконання Н. Марченко, загалом їй притаманний архітектурний стиль письма, «коли велич задуманого проступає в колористиці деталей і гармонійності їх поєднання» [11]. У зв'язку з таким представленням текстових компонентів, складається враження, що «художні конструкції Н. Бічуї змайстровані «на виріст», що вони здатні витримати більший, вагоміший зміст» [6, с. 567].

Письменниця по-особливому монологічна, самозосереджена на описах і деталях, смислощільна у своєму письмі. Р. Харчук свідчить, що стиль Н. Бічуї вирізняється вишуканістю, елегантністю і водночас певною аморфністю структур [15, с. 46]. Новаторство авторки виявлене через такі художньо-стильові особливості (за М. Богдановою), як

моделювання незвичайних подій із несподіваним фіналом, перевага внутрішніх дій (настроїв, переживань, психічних реакцій) над зовнішніми (поведінка, вчинки персонажів), сюжетно-часові згущення колізій, рефлексивно-асоціативна структура оповіді, збільшення питомої ваги фантастики, конденсування експресивності текстів [3, с. 5]. Крім того, оригінальність прозаїка вбачаємо в чіткій системі особистісних і художніх доміант, які репрезентує її ідіостиль, особливий увазі до деталей і гармонізації їх поєднання, що неодноразово слугують засновками вчинків.

Письму львівської авторки властиві інтелектуальні потенції, на що вказує А. Седик: «Це швидше глибоко продумана мозаїка з емоційних і духовних станів людини, контрапунктне поєднання бажань і вчинків, причин і наслідків, пропозицій і запитань, відповідь на які може знайти кожен для себе лише після певного інтелектуального зусилля» [12]. Прозовий світ Н. Бічуї має виразні ознаки «жіночності»: центральним образом виступає жінка чи дівчинка, часто героїв оточує жіноче середовище; художньому письму властива емоційність, переживання, сентиментальність, погляд на світ і події теж переданий очима досвідченої жінки, яка добре знає життя і людську психологію. Художній почерк авторки-жінки спостерігаємо і в тих гендерно асиметричних текстах, де наратором виступає чоловік.

Н. Бічуя неодноразово залучає до літературного твору фрагменти ненаписаного листа, розрізнені записи окремих подій із свого життя, нотатки, спостереження, спогади, враження, сни, описи, історико-поетичні пейзажі. Характеризуючи спосіб викладу художнього матеріалу в повісті «Біла віла», А. Ткаченко підмічає, що «на роль обрамлених чи перехідних до них форм претендують і вставні епізоди, новели, сцени, набуваючи досить вагомого, ніби аж самостійного значення» [14, с. 186]. Із метою активізації уваги наратором письменниці демонструє прийоми уповільнення мовлення, тягучість розповіді (оповіді), недомовленість, алегоризацію людських станів.

На особливу увагу заслуговує зображення Н. Бічуєю часових координат, які постають нелінійними, розірваними, не

тотожними реальним хронологічним вимірам. Досліджуючи час як онтологічну категорію в художній прозі письменниці, М. Котик-Чубінська констатує, що «час у її новелах – розгалуження коридорів, у якому можна переходити через роки і століття, лавина, де в теперішньому присутнє минуле, а в минулому видно теперішнє і майбутнє, де вільно зустрітися людям, які розминулися в часі реальному» [9]. Через відтворення тодішнього мовного середовища із писемних та фольклорних джерел Н Бічуя проникає в інші часові горизонти. Це часто відображено і в хронології подання розповіді (оповіді).

Отже, проведений теоретичний огляд творчості Н. Бічуї у літературознавчому дискурсі дозволив визначити основні художні константи письма авторки, простежити наративні особливості її текстів. У літературознавчому дискурсі творчість Н. Бічуї репрезентує такі домінанти ідіостилію та особливості художньонаративної організації текстів, як інтелектуалізм, естетичність, гуманістичний ракурс, психологічна напруга, рельєфність і гранульованість письма, прийоми інтертекстуальності, описовості і нелінійності часу, смислощільність і деталізований стиль викладу, автокоментування й урбаністичні рецепції, що свідчить про новаторський тип літературного мислення письменниці. Перспективним у цьому напрямку вбачаємо подальше глибше осмислення наратологічної організації художньої прози Н. Бічуї з погляду різних підходів у літературознавстві.

Література

1. Бічуя Н. Великі королівські лови : Новели та візії / Бічуя Н. – Л. : ЛА «Піраміда», 2011. – 192 с.
2. Бічуя Н. Портрет маленької дівчинки з черепахою. Стигли яблука на Спаса. Спогад про Грузію. Зачин до оповідання про Донелайтіса. Притча про Коваля і Карбівничого / Н. Бічуя // Незнайомка : Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. – Л. : ЛА «Піраміда», 2005. – 600 с.
3. Богданова М.М. Жанрово-стильові особливості української історичної малої прози ХХ століття : автореф. дис.

на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М.М. Богданова. – Херсон, 2007. – 18 с.

4. Галета О. Незнайоме тіло сучасної української прози : жіноча література від Василя Габора / О. Галета // Парадигма : збірник наукових праць. – Л. : Ін-ут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – Вип. 6. – С. 234–266.

5. Габор В. «Виворожи мене через п'ятсот літ» : Ескіз до портрета Ніни Бічуї / В. Габор // Дзвін. – 1997. – № 8. – С. 136–139.

6. Дзюба І.М. Палітра «міської» повісті (Нотатки про творчість Ніни Бічуї) / І.М. Дзюба // З криниці літ : у 3 т. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 562–575.

7. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти / [Агеева В.П., Андрусів С.М., Бойко Л.С., Волинський К.П., Гон М.С. та ін.] ; наук. ред. В.О. Мельник, В.П. Моренець. – К. : Либідь, 1998. – Кн. 2. Друга половина ХХ століття. – 453 с.

8. Качак Т. Творчість як наближення до істини [Електронний ресурс] / Т. Качак // Ніні Бічуї – 75! – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/130>.

9. Котик-Чубінська М. Час та свідомість у новелах Н. Бічуї [Електронний ресурс] / М. Котик-Чубінська // ЛітАкцент. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2012/07/17/chas-ta-svidomist-u-novelah-niny-bichuji>.

10. Левкова Я. Ніна Бічуя: «У місті я існую й не знаю, чи могла би існувати поза ним» [Електронний ресурс] / Я. Левкова // ЛітАкцент. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2013/01/28/nina-bichuja>.

11. Марченко Н. Місто. Дитинство. Перші уламки ... [Електронний ресурс] / Н. Марченко // КЛЮЧ. – Знакові книжки. – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books>.

12. Ніні Бічуї – 75! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/130>.

13. Сидоренко Н.І. Модифікація «шкільної повісті у творчості Ніни Бічуї / Н.І. Сидоренко // Філологічні трактати. – 2013. – Т. 5 – № 1. – С. 55–61.

14. Ткаченко А. Мистецтво слова : вступ до літературознавства / А. Ткаченко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.

15. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза : Постмодерний період : [навчальний посібник] / Р. Харчук. – К. : ВЦ «Академія», 2008 – 248 с.

16. Ярьмыш Ю.Ф. Детская литература Украины : очерки / Ярьмыш Ю.Ф. – М. : Детская литература, 1982. – 336 с.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором, завідувачем
кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Мазохою Г.С.*

Стаття надійшла до редакції 2 грудня 2014 року

УДК 82–32

***Тетяна Ткаченко
(м. Київ, Україна)***

ФЛОРИСТИЧНА СИМВОЛІКА У МАЛІЙ ПРОЗІ ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ ТА УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

У статті досліджується флористична символіка в малій прозі Дарії Віконської та Уляни Кравченко. Зокрема, аналізується семантика квітів у художній рецепції та інтерпретації письменниць. Також розкриваються особливості авторської візії образів-символів, а саме: синтез традиції та новаторства, зіставлення людських емоцій, абстрактних понять і філософських категорій зі світом флори, апеляція до читача-співавтора, використання кольорів і звуків як складників літературного тексту.